

ODRŽIVOST EKONOMSKOG MODELA SAVREMENE PRIVREDE

Milan Mihajlović¹, Srboljub Nikolić², Svetlana Tasić³

Originalni naučni rad

doi: 10.5937/OdrRaz2002007M

UDK: 330.356

330.342.24

005.35:334.71

Apstrakt

Savremeni kapitalizam, sa svim svojim protivrečnostima i promenljivošću postojanja, dominira današnjicom. Iako je zadržao osnovne karakteristike klasičnog kapitalizma posebnost je prisutna društveno-proizvodnim odnosima koji se nalaze u međusobnoj suprotnosti. Moderni kapitalizam ostaje ipak kapitalizam. Cilj ovog rada je da istraži odnos između savremenog kapitalizma i održive ekonomije i da odgovor na pitanje šta je potrebno da se to dvoje povežu.

Ključne reči: *održivi razvoj, korporativno upravljanje, zelena ekonomija, društvena odgovornost, globalizacija.*

Uvod

Osnovni motiv proizvodnje u današnjoj privredi isti je i u klasičnom i u savremenom kapitalizmu. U savremenom kapitalizmu maksimizacija profita vrši se na dugi rok i globalno. Sredstva maksimizacije danas su vrlo različita i složena, ali suština profita ostaje i dalje prisutna. On ostaje ne samo motiv, već i pokazatelj uspeha moderne kapitalističke firme u krajnjoj instanci.

Svojinski odnosi modernog kapitalizma, iako bitno različiti od klasične privatne svojine, još uvek znače razvlašćenost neposrednih proizvođača od sredstava na kojima rade (Bocken, et al., 2014; Paulraj, 2011). Disperzija akcija pojedinih firmi radnicima koji rade u njima, način je da se poveća interes za proizvodnju, a ne želja da se u celini izmene svojinski odnosi.

¹ dr Milan Mihajlović, naučni saradnik, Vojna akademija, Univerzitet odbrane, Beograd, Republika Srbija, e-mail: milan.mih83@gmail.com

² dr Srboljub Nikolić, docent, Vojna akademija, Univerzitet odbrane, Beograd, Republika Srbija, e-mail: srboljub.nikolic@va.mod.gov.rs

³ dr Svetlana Tasić, docent, Fakultet za menadžment, Sremski karlovci, Njegoševa 1a, Sremski Karlovci, R. Srbija, e-mail: svetlana.tasic@lsc.edu.rs

Ovo se jasno ogleda u procesima odlučivanja. Male akcije u rukama radnika ne nose mogućnost učestvovanja u donošenju strateških odluka (Hasanov, 2019). Dakle, i u modernom kapitalizmu funkcija odlučivanja i rukovođenja odvojena je od neposrednih učesnika u proizvodnji.

Moderni kapitalizam nije uspeo da reši mnoge vanekonomske probleme. Problem otuđenja čoveka prisutan je danas više nego ranije (Đorđević, 2018). Pitanje faktičke slobode čoveka danas se postavlja vrlo otvoreno u mnogim kapitalističkim društvima, te se teži ne samo poboljšanju materijalne, već i duhovne sfere života (Murray, Skene, Haynes, 2017). Ekološki problemi danas prete opstanku čovečanstva, a razvijene kapitalističke zemlje ekološku zagađenost privredne sredine nastoje prebaciti na nerazvijeni svet.

Osnovne protivrečnosti razvoja savremene privrede

Pozitivni procesi humanizacije današnjeg kapitalističkog društva, na žalost, uočavaju se samo u razvijenim državama. Savremeni kapitalizam pokazuje svoje pravo lice u zemljama u razvoju. Glavna protivrečnost savremenog kapitalizma danas je postavljena na međunarodni nivo, što proletarijat zemalja u razvoju dobro oseća. Teški uslovi života i rada, masovna beda i sve odlike evropskog XVII i XIX veka vidljive su i danas u nizu zemalja koje svoj nizak položaj na lestvici razvoja plaćaju međunarodnom eksploatacijom (1/4 svetskog stanovništva živi sa oko jedan dolar dnevno, a oko 50% sa oko dva dolara dnevno) (Aboulamer, 2018; McDowall al., 2017).

Savremeni kapitalizam svoje prednosti i efekte razvoja čuva za sebe, dok slabosti i negativnosti izvozi, ako ne na druge kontinente i države, onda pripadnicima različitih etničkih grupa koje je sticaj međunarodnih okolnosti doveo u metropole.

Iz svega se vidi da savremeni kapitalizam nije rešio svoje osnovne protivrečnosti ni u najnovijoj neoimperijalističkoj fazi (Dreyer et al., 2017; Milinković, i dr., 2020). Osnovni antagonizmi postoje i dalje manifestujući se kroz navedene karakteristike svojstvene, kako klasičnom, tako i današnjem kapitalizmu.

Sama država u kritičnom momentu uvedena u privredni život radi očuvanja suštine kapitalističkih odnosa predstavlja, u izvesnom smislu, negiranje nekih klasičnih kapitalističkih postavki. Međutim, ona jeste i ostaje instrument očuvanja kapitalizma, čije suštinske protivrečnosti se jedino mogu prevazići novim vidom organizacije privrede i društva. Savremena kapitalistička država već danas preduzima izvesne aktivnosti koje nalikuju drugim, besklasnim tipovima društvene i proizvodne organizacije (socijalna davanja, minimalne najamnine i sl.). To zahteva koncentraciju odgovarajućih materijalnih sredstava, zbog čega se u rukama kapitalističke države i vrši njihovo

sakupljanje (podržavljenje sredstava za proizvodnju, multinacionalne kompanije, državni monopoli).

Sopstvene protivrečnosti savremenog kapitalizma (krize, inflacija, nezaposlenost i sl.) dovele su do toga da ingerencija države bude neminovna i da se neka tradicionalna kapitalistička shvatanja napuste, što dokazuje još jednom da kapitalizam, po sebi, nije večan i da je snagom sopstvenih antagonizama istorijski prolazan, odnosno nužno mora biti zamenjen. Savremeni kapitalizam je samo stadijum prolaznosti i transformacija ka novom društvu - informatičko, postindustrijsko društvo.

Dakle, taj novi način proizvodnje nazivamo informatičkim. Ideja je stara koliko i ljudska civilizacija, iako je ona i dosad u istoriji često falsifikovana. Danas se za taj novi način proizvodnje javljaju i novi nazivi: kibernetičko društvo, informatičko društvo, postindustrijsko društvo, demokratsko društvo, slobodno društvo.

Ako oslobođenje rada i to u dvostrukom smislu reči, tj. oslobođenje od rada za drugog i oslobođenju rada pod komandom drugog predstavlja težnju čovečanstva, i ako to može obezbediti samo visoki nivo razvoja tehnike i tehnologije u proizvodnji, visoki nivo ljudske svesti i razvijene podele rada, i ako su ti procesi prisutni u savremenom, posebno razvijenom svetu, onda možemo govoriti o nastanku i razvoju novog načina proizvodnje u savremenom periodu. Taj se proces danas odvija pred našim očima i nauka ga mora objasniti. To u velikoj meri čini i sama građanska nauka na Zapadu: Kejnz, Baran, Svizi, Dob, Semjuelson, Srajber, Galbrajt i dr.

Iz industrija vezanih za informatiku proisteći će novo društvo, no ono će ih nadrastiti i samo se razvijati, a njima će služiti da bi ljudskoj delatnosti otvorilo što šire horizonte kao što je bilo pri prelazu iz poljoprivrede u industriju. Ali sada se to odvija u mnogo većim razmerama, jer ako je industrija ubrzala napredak linearno, razvoj informatizacije i njezinih učinaka raste eksponencijalno.

Da li je trenutni ekonomski model održiv?

Današnji prevladavajući ekonomski model još uvek je usredsređen na bruto domaći proizvoda. Unutar ove paradigme, „uspeh“ i „prosperitet“ su najvažniji za profit i rast postignut korišćenjem ljudskih i prirodnih resursa. Malo pažnje se posvećuje održivosti. Gledajući u budućnost, ako želi da se ostvari finansijski prosperitet eksponencijalno između 2020. i 2050. godine, bila bi potrebna ekonomija 15 puta veća od trenutne ekonomije. Ovo je zahtev koji prevazilazi ograničenja prirode. Čovečanstvu ponestaje resursa za život (Vukša, 2017; Jakhar et al., 2018; Lunić, 2020; Chroneos-Krasavac, Karamata, & Đorđević, 2019).

Postoji razmimoilaženje između održive ekonomije i mesta na kojem se nalazi tržište trenutno. Postavlja se pitanje kako premostiti jaz? Vlade imaju uticaj, ali ovo je uglavnom ograničeno na nacionalne ekonomije (Bodrožić, 2018). Ukoliko društvo želi da napravi promene potrebno je da se mnogo više uloži u prilagođavanje kulturnih i ekonomskih običaja što bi na duži rok dalo rezultate. Međutim sama preduzeća imaju globalnu moć da kroz kupovno-prodajne odnose da utiču na životnu sredinu. Vremenski gledano, tržište će postojati duže od bilo koje generacije. Pored toga, globalne korporacije mogu da mobilišu, inoviraju i obezbede robu i usluge brže i efikasnije od bilo koje države ili pojedinca. U vezi sa tim postavlja se pitanje kakva je uloga preduzeća u razvoju održive ekonomije? Sagledavajući dostupnu literaturu jasno je da treba postaviti određene standarde kojih se sva preduzeća trebaju pridržavati u svom poslovanju (Hahn, et al., 2015; Stanković, Pečić, & Ostojić, 2018).

Dakle, globalizacija svetske privrede bitno menja ekonomske trendove u svetu, a time menja i klasične teorijske postavke, obrasce i paradigme.

Taj proces čini formiranje Severno-američke unije (SAD, Kanada i Meksiko) koja teži da se proširi na zemlje Latinske Amerike i Afrike, Evropske unije (Zapadno-evropske unije) koja teži da se proširi na zemlje Istočne Evrope i Severne Afrike i Istočno-azijske unije (Japan i tzv. „mali azijski tigrovi”) koja nastoji da se proširi na zemlje Azije (Janjetović & Miojević, 2016; Ciulli, Kolk, 2019). Između njih se odvija proces borbe za dominaciju u svetskoj privredi i na svetskom tržištu. Sve to podstiče proces internacionalizacije kapitala i proizvodnje, što je u logici oplodnje kapitala. Jer, u prirodi je kapitala širenje, prevazilaženje nacionalnih okvira („svet bez granica”) i težnja ka svetskoj dominaciji. Ovi procesi su naročito intenzivirani počev od 70-ih godina XX veka. Tako finansijski kapital vodećih kapitalističkih zemalja postaje doista transnacionalan, spreman i sposoban da poveže svaku tačku na zemaljskoj kugli („svet postaje globalno selo”) (Anwar, 2018; Forgacs, Dimanche, 2016).

Razvijene zemlje teže saradnji sa manje razvijenim zemljama, posebno u oblasti snabdevanja sirovinama i energijom, jeftinom radnom snagom, korišćenje apsorpcionih mogućnosti tržišta nerazvijenih zemalja i dr. To uslovljava povećanje jaza u stepenu razvijenosti zemalja u svetskoj privredi, rast zaduženosti zemalja u razvoju, rast nezaposlenost u tim zemljama, kao i porast ekoloških problema (Ignjatijević i dr., 2020).

Zaključak

Buduća ekonomija i naša budućnost u velikoj meri zavise od toga šta ćemo raditi i na koji način. Iskusili smo rezultate neodrživog ekonomskog modela

sa uočljivim negativnim efektima na čovečanstvo na dugi rok. Cilj rada je bio da se utvrdi kakva je uloga preduzeća u oblikovanju savremene ekonomije; koje organizacije su neohodne za takvu ekonomiju; i ono što je u stvarnosti potrebno i jednim i drugim. Većina globalnih kompanija shvataju i vrednuju održivost kao ključni pokretač buduće ekonomije i za njihov opstanak. One se uglavnom slažu oko toga koje su potrebne akcije za ostvarivanje određenog stanja; ali još uvek postoji ogroman jaz između ciljeva i njihovog ostvarivanja. Postoje strateški planovi održivosti i želje da se stvarno primene u praksi.

Pored mnogobrojnih protivrečnosti, globalizacija svetske privrede je realnost i na sa velikim brojem ekonomija, pa ni jedna država sama za sebe ne predstavlja jedinstven sistem vrednosti. Nacionalne države su jedinice unutar globalne ekonomije, a građani radnici i potrošači na globalnom tržištu. Država u globalnoj ekonomiji građanima treba da obezbedi najbolje i najjeftinije proizvode i usluge, kao i da obezbedi uslove za lociranje pogona globalnih kompanija koje će unutar nacionalne ekonomije poslovati i plaćati porez.

Održiva ekonomija zahteva novi poslovni model kao i novi organizacioni model gde naknada i podsticaji treba da stimulišu Održivost mora postati deo poslovnih strategija gde je vrednovanje i priznavanje profesionalnih performansi povezano sa holističkim pristupom usredsređenim na pitanja održivosti. Kompanije bi trebale da organizuju „mrežu za održivost“ među svim kompanijama iz istog sektora / industrije da dele i stvaraju znanje o održivosti. Ova zbirna baza podataka pomogla bi u stvaranju rešenja i inovacija koje mogu maksimizirati investicije i minimizirati rizike. Na ovaj način će kompanije stvoriti standardno pozicioniranje, ojačati njihove rezultate i sačuvati poslovni model kao novu paradigmu za održivu ekonomiju.

Literatura

1. Aboulamer, A. (2018). Adopting a circular business model improves market equity value. *Thunderbird Int. Bus. Rev.* 60 (5), 765e769.
2. Anwar, S.T. (2018). Growing global in the sharing economy: lessons from uber and Airbnb. *Glob. Bus. Organ. Excell.* 37 (6), 59e68.
3. Bocken, N., Short, S.W., Rana, P., Evans, S. (2014). A literature and practice review to develop sustainable business model archetypes. *J. Clean. Prod.* 65, 42e56.
4. Bodrožić, A. (2018). Uticaj multinacionalnih kompanija na ekološku bezbednost. *Kultura polisa*, 15(37), 249-262

5. Ciulli, F., Kolk, A. (2019). Incumbents and business model innovation for the sharing economy: implications for sustainability. *J. Clean. Prod.* 214, 995e1010.
6. Chroneos-Krasavac, B., Karamata, E., & Đorđević, V. (2019). Innovative potential of environmentally motivated female entrepreneurship for sustainable development in the Republic of Serbia. *Ekonomika poljoprivrede*, 66(3), 721-735.
7. Dreyer, B., Lüdeke-Freund, F., Hamann, R., Faccer, K. (2017). Upsides and downsides of the sharing economy: collaborative consumption business models' stakeholdervalue impacts and their relationship to context. *Technol. Forecast. Soc. Change*125, 87e104.
8. Đorđević, M. (2018). Zagađivanje i zaštita vazduha, vode i zemljišta. *Vojno delo*, 70(7), 465-474.
9. Forgacs, G., Dimanche, F. (2016). Revenue challenges for hotels in the sharing economy: facing the Airbnb menace. *J. Revenue Pricing Manag.* 15 (6), 509e515.
10. Hahn, T., Pinkse, J., Preuss, L., Figge, F. (2015). Tensions in corporate sustainability:towards an integrative framework. *J. Bus. Ethics* 127 (2), 297–316.
11. Hasanov, A. (2019). Ekonomski pokazatelji poslovanja i životni standard stanovništva, kao potencijalni faktori, za franšizne operacije u sektoru usluga i trgovine. *Oditor*, 5(3), 6-24.
12. Ignjatijević, S., Aničić, A., Vapa-Tankosić, J., & Belokapić-Čavkunović, J. (2020). Utvrđivanje ekonomskih relacija privrednog rasta i zaštite životne sredine. *Oditor*, 6(1), 38-48.
13. Jakhar, S.K., Mangla, S.K., Luthra, S., Kusi-Sarpong, S. (2018). When stakeholder pressure drives the circular economy: measuring the mediating role of innovation capabilities. *Manag. Decis.* 57 (4), 904–920
14. Janjetović, R. & Miojević, I. (2016). Menadžerska analiza troškova poslovnih subjekata. *Akcionarstvo*, 22(1), 31-48.
15. Lunić, M. (2020). Ekološko liturgijska svest. *Kultura polisa*, 17(42), 535-545.
16. McDowall, W., Geng, Y., Huang, B., Bartekova, E., Bleischwitz, R., Türkeli, S.,et al. (2017). Circular economy policies in China and Europe. *J. Ind. Ecol.* 21 (3), 651–661
17. Milinković, O., Brzaković, P., Milošević, O., & Brzaković, M. (2020). Property insurance and innovative building techniques: Reducing the consequences of climate change. *Ekonomika poljoprivrede*, 67(1), 269-283.
18. Murray, A., Skene, K., Haynes, K. (2017). The circular economy: an interdisciplinary exploration of the concept and application in a global context. *J. Bus. Ethics* 140 (3), 369–380.

19. Paulraj, A. (2011). Understanding the relationships between internal resources and capabilities, sustainable supply management and organizational sustainability, *J. Supply Chain Manag.* 47 (1), 19–37.
20. Stanković, A., Pečić, M., & Ostojić, B. (2018). Važnost ljudskih resursa u poslovnom odlučivanju. *Vojno delo*, 70(7), 431–446.
21. Vukša, S. (2017). Revizija ugovora u javnom sektoru. *Akcionarstvo*, 23(1), 31–46.

SUSTAINABILITY OF THE ECONOMIC MODEL OF CONTEMPORARY ECONOMY

Milan Mihajlović⁴, Srboljub Nikolić⁵, Svetlana Tasić⁶

Abstract

Contemporary capitalism, with all of its contradictions and variability of existence, dominates the present. Even though it retained its basic characteristics of classical capitalism, its peculiarity is present in socially-productive relations that are in mutual contradiction. Modern capitalism is still capitalism. The aim of this paper is to research the relationship between contemporary capitalism and sustainable economy and to give an answer what is necessary for those two to be connected.

Key words: *sustainable development, corporative management, green economy, social responsibility, globalization.*

Datum dolaska (Date received): 25.07.2020.

Datum prihvatanja (Date accepted): 15.10.2020.

⁴ Milan Mihajlović, Ph.D., research associate, Military Academy, University of Defence, Belgrade, Republic of Serbia, e-mail: milan.mih83@gmail.com

⁵ Srboljub Nikolić, Ph.D., assistant professor, Military Academy, University of Defence, Belgrade, Republic of Serbia, e-mail: srboljub.nikolic@va.mod.gov.rs

⁶ Svetlana Tasić, Ph.D., assistant professor, Faculty of management, Njegoseva 1a, Sremski Karlovci, Republic of Serbia, e-mail: svetlana.tasic@lsc.edu.rs